

EEN ORIËNTEERING TEN OPZICHTE VAN SCHEIDINGS- EN OPNEMINGSRITUEEL IN DE BOERENBRUILOFT

DOOR

D. J. VAN DER VEN.

I.

Een ouderwetsche boerenbruiloft, zooals die elk jaar in de blijde Mei-weken tusschen het zaaien en maaien in Oostelijk Nederland, ondanks alle vernuchtering en het tot in de verste achterhoeken doordringen van nivelleerende stads-denkbeelden, nog wel wordt gehouden, is ook thans nog voor het betrokken dorp of de boerschap een gebeurtenis van het allergrootste gewicht!

Ik zeg: „voor het dorp”, want bij zoo’n patriarchale bruiloft in het korenrijke gebied der eerwaardige Nedersaksische hallehoeven, is feitelijk heel de gemeenschap betrokken. Het in allen eenvoud zonder eenig openlijk vreugdebetoon „halen van ’t boterbriefje op ’t gemeentehuis”, is een te prozaïsche handeling om vrijer en vrijster als bruidegom en bruid ook maar éénige voldoening te schenken en zelfs „het trouwen in de kerk”, hoe gewichtig het ook mag zijn voor de vromen, is toch feitelijk maar een korte als ’t ware „tusschengeschoven” christelijke handeling in de soms dagenlange opeenvolging van feestelijkheden, die in tal van bijzondere gebruiken, riten en ceremoniën nog duidelijk hun heidensch origine uit oer-oude tijden demonstreeren en er op berekend zijn op magische wijze het jonge paar zegen en voorspoed te verzekeren.

Evenals zich op bepaalde dagen van het jaar sedert eeuwen en eeuwen de oude volksgebruiken en kindervermaken weten te handhaven, die als „kalender-gebruiken” de tot kerkelijke feestdagen verheven hoogtijden begeleiden, zoo zijn ook om de bruiloft — door Wolfram von Eschenbach reeds genoemd „der brüdloufte Hochgezit” allerlei ceremoniën gevlochten, welke de beteekenis van het aangaan der echtverbintenis duidelijk accentueeren en welke wij na de onderzoekingen van den Franschen folklorist Arnold van Gennep hoofdzakelijk mogen determineeren als „Rites de Passage”, overgangsriten.

Immers naar een over heel Europa verbreide volksreligieuze overtuiging, heeft de bruid in het bijzonder zich te onderwerpen aan bepaalde handelingen, die een magisch karakter dragen en die er voor een goed deel op berekend zijn haar in contact te brengen met

de nieuwe familie- en huisgeesten, welke hun zetel hebben gekozen in en bij het haardvuur. Het in den Achterhoek van Gelderland en Overijsel hier en daar nog niet vergeten „haol-leiden”, dat ook in het Rijk van Nijmegen, in Noord-Limburg en in Noord-Brabant als „hōlen”, hoalen”, „hoalleien”, „heelen”, „hiëelen” tot voor kort vrij algemeen in zwang was, wijst hierop ook ten onzent nog in de plechtige omschrijving van den haard door de bruid. Men heeft generaliseerend ook dit gebruik te snel gequalificeerd als een reinigings- en beschermingshandeling, doch men is sedert de onderzoekingen van Eduard Fritz Knuchel, welke hij neergelegd heeft in zijn zeer gedocumenteerde studie over „Die Umwandlung in Kult, Magie und Rechtsgebrauch” — als deel XV der uitgaven van „La Société suisse des Traditions populaires” te Basel in 1919 verschenen — meer geneigd ze te aanvaarden als opnemings-riten, waar bij de uitoefening oorspronkelijk ongetwijfeld de gedachte ook heeft voorgezeten, dat de bruid als verzorgster van het huiselijk offervuur in het nieuw te stichten gezin dit uit haar ouderlijk huis meebrengt. Allerlei, ook in ons land nog te weinig bestudeerde bruiloftsgebruiken, waarin water en vuur een rol spelen of gespeeld hebben, herinneren er aan, dat nog steeds naar Romeinsche rechtsopvatting de echt een verbintenis is „aqua et igni”. Typische survivals vinden wij ook thans nog als résidus daarvan terug in het volksleven ten plattelande, zooals dat wel zeer karakteristiek zich uit in de viering van een bruiloft. In het Limburgsche dorpje Reusel weet men zich nog te herinneren, dat de bruid moest springen over een kooltje vuur, zorgvuldig gelegd in het middelpunt van een vooraf met krijt op den leemen grond geteekenden kring. Wij zien hierin een tot spelletje gedegeneerd, eens magisch-religieus gebruik, waarbij over het louterende en vruchtbaarheid-brengend haardvuur werd gesprongen, dat de jonge vrouw des huizes tevens in contact bracht met de bij het vuur in den haard verblijvende goede huisgeesten. Vooral in de Lüneburgerheide — het in cultuurhistorisch en folkloristisch opzicht zoo uiterst interessante gebied der Zentral-Heide — weet men ook thans nog van boerenbruilofts-gebruiken te gewagen, welke duidelijk aantoonen, dat door vuur- en haardcontact tevens ook zegen en voorspoed ontvangen worden.

Gewis moet daartoe het gebruik worden gerekend, dat nog omstreeks het midden der vorige eeuw in eere werd gehouden en waarbij de jonge vrouwen der ver uiteenliggende „Einzelhöfe” met haar babies zich in een grooten kring neerzetten om het rookende schaddenvuur, waar zij dan „en compagnie” haar „luttje wichter” de borst gaven. Het meebrengen van zuigelingen was zoo geheel en al met bruiloftsfeesten verbonden, dat men de zegswijze kende: „wenn 't na Hochtid geiht, de ken lütt Kind hett, de lennt sik en”. En

zeer interessant in dit verband is ook de wijze waarop zoo'n ouderwetsche Lüneburger bruiloft op den derden feestdag besloten werd met het hand aan hand dansen van alle bruiloftsgasten onder aanvoering van bruid en bruijom om den haard met het flakkelende en smokerige schadenvuur en om den grooten middenpaal van de nien- of baanderdeur, welke ook bij ons in Twente nog altijd een groote rol speelt. Als op Paasch-Zondag en Maandag in Ootmarsum de „vlöggelaars" — langzaam zingend de mooie oude geestelijke opstandingsliederen — door het stedeke trekken, worden de groote schuurdeuren wagenwijd opengezet en dan ziet men de lange menschenketen een kring maken om deze „stipels", welke trouwens op vele boerenplaatsen geteekend zijn met allerlei merkwaardige figuren als pijlen en kruisen en die in de volksverhalen der „witte wive" een voorname rol spelen. Het feit, dat deze „stipels" alleen maar bij het inrijden der oogstwagens worden weggenomen, duidt reeds op een nauw verband met den oogst, dus met de vruchtbaarheid en zoo hebben wij in het omcirkelen van deze middenpalen op boerenbruiloften en op Paschen in wezen vruchtbaarheidshandelingen te indiceeren.

In zijn „Nederlandsche Volkskunde" vermeldt Prof. Dr. Jos. Schrijnen een zeer merkwaardig huwelijksgebruik, dat volgens hem in verschillende dorpen ten Noord-Westen van Sittard nog in eere wordt gehouden. In Guttichoven, Obbicht, Papenhoven, Grevenbicht, Limbricht en Dieteren luidt het voorschrift, dat bruid en bruidegom met een soort versierde bijl moeten hakken in een groot versierd houtblok. De bruidegom zoekt zich aan deze opgedrongen taak door de vlucht te onttrekken, maar het baat hem niets, want de buurvrouwen nemen hem gevangen en pressen hem toch tot dit zonderlinge „blokhouwen". Wij hebben hier een interessante Limburgsche variant van hetgeen ook alom in het buitenland plaats vindt. Voor mij ligt een afbeelding van zulk een gebruik, dat Maart 1925 nog in het stadje Wildemann in het Harzgebergte werd toegepast. Een bruidspaar — zij met een tot op den grond slependen witten sluier; hij, deftig aangedaan met gekleede jas en hoogen hoed, — is op zijn weg van de kerk naar huis tegengehouden en ziet zich nu door de lachende omstanders verplicht een stuk boomstam op een schraag geplaatst, gezamenlijk door te zagen. Uit dit zagen, dat natuurlijk plaats heeft onder de noodige „snedige op- en aanmerkingen", worden conclusies getrokken in betrekking tot het komend huwelijksleven en ouden van dagen, die een bijzonderen kijk op dit werk hebben, verkondigen apodictisch de meest gewaagde profetieën. Zoo weet men ook in Dieteren uit de wijze, waarop de bijl in het houtblok blijft zitten, op te maken of 't een „krolköpke" zal worden, of dat het huwelijk onvruchtbaar zal blijven. Wij zien hier dus op Nederlandsch grond-

gebied nog het in eere houden, of kortelings nog cultiveeren van een oorspronkelijk-religieuze handeling, van het brengen der hout-offers aan de schutsgeesten der nieuwe woning, waarop ook elders het springen van de bruid over het blok, wat eertijds natuurlijk het springen over het brandende hout in den vrijliggenden haard beteekende, duidt.

Dit opnemingsritueel en dit contact zoeken met de huisgeesten vinden wij in geheel Noord-Duitschland verbreid en wanneer wij eens tot een ernstige registratie zouden komen onzer vaderlandsche bruiloftsgewoonten, zou zeker blijken, dat ook menig Nederlandsch gewest in vergeten dorpen en gehuchten variaties zou brengen op het Dieterensche „bruiloftsblok-kappen”. Dat wij in Midden- en Zuid-Duitschland volgens E. H. Meijer geen spoor van deze haard-omleiding aantreffen, zou zeker door hedendaagsche folkloristen bevestigd moeten worden. Want waar de haard in de Frankische villa-hoeven met hun schilderachtige Fachwerkbau van de deel naar de keuken is verdrongen, daar trad een of ander gebruiksvoorwerp, dat in nauwe betrekking tot het vuur stond, daarvoor in de plaats. Als zoodanig fungeert zeer verbreid ook in Nederland de haal of de haalketting en dit ook in het volksgeloof en de rechtspraak zeer belangrijke stuk huisraad, dat in Limburg steeds bij den grooten putz (schoonmaak) het laatst blinkend wordt geschuurd, heeft zijn naam geschonken aan het „haolleien”, waarbij ten slotte om den haal wordt „gehaald”.

Ook in de Engelsche folklore is „the iron crook” een gebruiksvoorwerp, dat herhaaldelijk van zich doet spreken bij inwijdingsriten en doopceremonieel. Waar ten slotte de open vuurhaard, welke een plechtige omwandeling mogelijk maakte, bij de evolutie van het boerenhuis steeds meer en meer verdween, daar zwaaide men eindelijk maar drie keer de haal of den haalketting om de bruid, welke dikwijls met feestelijk vertoon plaats nam bij het fornuis, zich wapende met pook of tang, in den schoorsteen keek als voorbehoedmiddel tegen heimwee, of zich coquet spiegelde in een blankgeschuurde koeckenpan. De magische omcirkeling van den haard werd vooral bij Slavische volkeren op de tafel overgedragen en soms nam de bruid in een daarop gezetten stoel plaats. Nog een verder verwordingsstadium kunnen wij hier en daar ook in Nederland van dit bruidsceremonieel aanwijzen in het „inhalen” van boerenknechten en -meiden bij hun indiensttreding op de hoeve. Onder het soms met eenige plechtstatigheid, maar meestal met veel scherts zeggen van de aloude inwijdings-formule werd dan de haalketting om schouders en hoofd gezwaaid:

„Ik haal u in den naam des Heeren
Wat ge niet kent, zal de vrouw of de baas u leeren,
Dat is voor u! (eerste maal)

Dat is voor ons! (tweede maal)
Dat is voor de gansche kompeny! (derde maal)
Voor een liter foezel zijt gij vrij."

Behalve den plechtigen rondgang om den haard of het in contact brengen met huisraad, dat in voortdurende beroering is met het vuur, kennen wij hier en daar ook het omcirkelen van den mesthoop. Waar feitelijk alle vruchtbaarheid haar uitgangspunt vindt in de mestvaalt, die voor den boer de zegen van zijn erf beteekent en die te beschouwen is als de basis van zijn bestaan, en deze op de groote binnenplaatsen van onze z.g. Romeinsche villa-boerderijen in Zuid-Limburg nog steeds als „pièce de résistance" zeer demonstratief fungeert, daar is het te begrijpen, dat een contact van de nieuwe hoeve-vrouw met den mest eveneens duidt op het in aanraking brengen met de in de mestvaalt verblijf houdende vruchtbaarheids-daemonen, de beste bondgenooten van den boer, die zijn welvaart kunnen vergrooten.

Voor mij was het dan ook een bijzonder merkwaardige aanwijzing, dat op de boerenbruiloft te Asselt, welke ik in 1923 in alle details filmde, de meisjes met de witte schorten om en de bloemkransen in het loshangende haar, na gegrabbeld te hebben om de door de bruid uitgegooiden suikerklontjes, spontaan hand aan hand een rondedans maakten om den grooten mesthoop, onder het zingen van het oude en tot in Silezië bekende liedekje:

„Abraham had zeven zonen,
Zeven zonen had Abraham.
Zij aten niet,
Zij dronken niet,
Zij deden niets dan zoo!"

En dan volgden er verschillende standen met rechter- en linkerhand omhoog en in de zij, tot eindelijk bij de laatste houding allen neerknielden om de mestvaalt. Deze manualen zijn volkomen gelijk aan de poses voorgeschreven bij het dansen van den Zevensprong, die zoowel in Zeeland als in Groningen en Friesland nog niet vergeten is, thans weer op het programma gebracht is van de dansuitvoeringen der Arbeiders Jeugd Organisatie en die ik op 8 Juli 1923 op het eiland Terschelling bij het feest van den Opperid nog zag dansen door een zevental oude zeelieden. Het neernielen, zoowel van de Terschellinger dansers als van de Asseltsche bruiloftsmeisjes, duidt op den oud-Germaanschen offerdans, waaraan ook de naam „Niederfall" in Beieren nog herinnert. Onder „Niederfall" wordt daar verstaan het gemeenschappelijke oogstmaal, dat plaats heeft na het

binnen brengen van het laatste voer rogge met het beeld van „die Alte”, of zooals deze dikwijls buitengewoon groote korenschoof in Zelhem en omgeving genoemd wordt: „het olde wief”. Een hoogst belangrijke oorkonde uit het jaar 1249 vertelt ons, dat de bewoners van de tot het Christendom bekeerde Pruisische landschappen Pomesaniën, Ermeland en Natangen den pauselijken legaat Jacob van Luik plechtig moesten beloven niet langer het afgodsbeeld „de Oude”, dat zij met het inhalen van den oogst offers brachten, te aanbidden. Een kleine zeven eeuwen later zien wij onze brave Achterhoeksche boertjes nog altijd hun „stoppelhoanen-moeultien” houden bij het binnenhalen van „het olde wief”; zien we hier en daar ook in ons land nog sporadisch een rondedans doen om de laatste garf (uit Zelhem werd mij dit nog 22 Juli 1922 gemeld); Terschellinger stoere zeelieden bij den Zevensprong zoo diep neerknielen, dat zij met hun voorhoofd den bloemrijken grond van „het Groene Grie” aanraken, en op een Asseltsche boerenbruiloft kleine meisjes spontaan rondedansen uitvoeren rond den mesthoop.

Het is mij niet bekend of ook ergens in Nederland het voorschrift toegepast wordt of werd, dat de bruid een beetje mest in haar schoen mee moest nemen, wanneer zij „gehaald” werd, maar wèl weet ik, dat we ook in onze oud-vaderlandsche boerenbruiloft-gebruiken tal van vruchtbaarheidsceremoniën te herkennen hebben en dat vooral Oostelijk Nederland in dit opzicht niet minder rijk materiaal den folklorist te bieden heeft dan het aangrenzende Westfalen, Munsterland of Hannover. Daar is bijv. het lustige en jolige „heemgeleide”, dat voorafgaat aan het „haolleien” en waaraan men in de Graafschap Zutphen, in den Gelderschen Achterhoek, in Twente en Drente hier en daar nog trouw gebleven is. Met allerlei variaties vindt het plaats, maar altijd brengt het veel jolijt en pret, terwijl de folklorist er een aaneenschakeling in herkent van oud-Germaansche bruiloftsriten.

De bruidswagen, ook wel kistenwagen geheeten, is een zeer merkwaardige verschijning bij de bruiloftsviering in Oostelijk Nederland! Daarop is het uitzet van de bruid opgetast. Het beddegoed fiks opgeschud is vooral zeer in het oog loopend opgeladen evenals het spinnewiel, waarvan het rokken voorzien moet zijn van een grooten dot vlas. In Hartum bij Minden in Westfalen werd tot voor weinige jaren nog gemeenschappelijk een zeer groote „Brautwocken” gemaakt, waarvoor elke dorpsgenoot ongeveer een pond gehekeld vlas leverde en die soms wel twee meters hoog als een vreemde kerstboom voor op den bruidswagen werd geplant. Hiernaar heet in Bochum het rijden met den bruidswagen „Rockendiensten” en enthousiast kunnen des winters vroolijke boerenzoons in „het land van de roode aarde” ophalen over het in den Meitijd „Rockendiensten feiern”. Behalve dit attriboot der vrouwelijke vlijthigheid, dat — ofschoon er

te onzent heden ten dage nog maar hier en daar een „spinster” haar wieltje laat snorren — nimmer ontbreekt op een goed verzorgden „kistenwagen”, vinden wij er een melkstel, zes stoelen, een dorschvlegel, een gaffel en ander gereedschap, terwijl steeds „de bezem in top” wordt gevoerd. De bezem wordt om zijn daemonenwerende kracht zeer vereerd en hij treedt actief op in menig bruiloftsgebruik. De bezemdans opent in het Jeverland het bruiloftsbal. De Brulfteneuger danst er nadat hij den vloer geveegd heeft, bruid en bruidegom vooruit, gevolgd door alle gasten. Na één keer te zijn rondgedanst, werpt hij den bezem op de hilde. In Nederland heb ik nergens een dergelijken bezemdans op een bruiloft aangetroffen, maar wel werd ik op Petrus en Paulusdag 1920 te Tilburg verrast door een oud Brabantsch boertje, dat bij het defilé van den schitterenden folkloristischen optocht voor het raadhuis op een bezem een allzonderlingsten bezemdans uitvoerde. Verder behoort tot de volledige uitrusting van een Achterhoekschen bruidswagen ook een kippenben, gevuld met gestolen kippen op het erf van de bruid, terwijl rustig aanstappend achter dit wel bijzonder merkwaardige vehikel de bruidskoe of „starke” (vaars) zich door iedereen bewonderen laat, en de meermalen door brandewijn tot luid kraaien gebrachte haan met zijn kukeleku-geroep de aandacht van de bestrikte en met roosjes versierde bruidskoe op zich tracht te vestigen.

Het „rozen-maken” werd — en waarschijnlijk mag men ook thans nog wel in den tegenwoordigen tijd spreken — te Vriezenveen alweer tot een echt bruidsmisjesfeest gemaakt. Op den avond van den ondertrouw, wanneer men, zooals het in Groningerland heette „ien 't kastje achter de troalies” is gekomen, of naar het oud-Oldambtster gezegde „in de bakke” hangt, houdt de bruid „misjes-visite”. Alleen de ongetrouwde nichtjes, buurmisjes en vriendinnen werden tot deze bijeenkomst toegelaten, waarop eerst braaf leut werd gedronken en ten slotte ook „wat in 't glaasje” werd geschonken. Onder het voortdurend vouwen en knippen der vellen rozenpapier tot de fraaie papieren bloemen, welke op den dag van „het inhuizen” paarden en wagens zouden versieren.

Dit Vriezenveensche „rozen--maken” der jonge ongetrouwde misjes herinnert aan den „Rosengarten” welke in Rheinland de deerntjes bijeenbrengt in een verband, dat het vrouwelijke equivalent is van de ook in Zuid-Limburg bekende jongelingsbonden, kortweg geheeten „de Jonkheden”.

Is in Vriezenveen de rozenmakersdrukte afgelopen, dan brengt de eerstvolgende Zondag de kerkelijke „verkunniging”. In den ochtend stapt de bruijom keurig uitgedost naar het huis van zijn aanstaande schoonouders om zijn bruid ten kerkgang af te halen. Na de godsdienstoefening brengt hij den verderen dag in het huis van

zijn aangebedene door en tegen den avond komen daar ook de ongetrouwde broers en zusters van den bruijom om naar aloude traditie het „jongelui's gastmaal” te houden. Dit wordt reeds den dag daarop gevolgd door het „oudelui's gastmaal”, waarop verschijnen de ouders en de getrouwde zusters van den bruijom, terwijl ook de tantes van de bruid daarbij toegelaten worden. Eerst in den avond komen ook de respectievelijke echtgenooten kennismaken en zoo is er dan weer een groot gezelschap bijeen in het bruidshuis. Den volgenden Zondag brengt het huwelijksritueel mede, dat na kerkgang de bruid ontvangen wordt ten huize van haar toekomstigen man en dat daar 's avonds ook haar zusters en broers komen. Den volgenden dag ontvangen vader en moeder van den bruidegom de ouders van de bruid, haar getrouwde zusters en zijn tantes, terwijl des avonds wederom zwagers en ooms verschijnen.

Dat zijn dus de familie-bijeenkomsten in de bruidsdagen, waarin dus twee keer jongelui's en twee keer oudelui's-gastmalen worden gehouden.

Maar een bruiloft in Vriezenveen is evenals elders in Oostelijk Nederland niet uitsluitend en alleen een familie-aangelegenheid! Ook de „naobers”, die bij trouwen, geboorte, doop, ziekten en dood, bij het bouwen van een nieuwe woning of het binnenhalen van den oogst hun plichten weten te doen en het jonge echtpaar in hun verder leven met raad en daad ter zijde zullen staan, mogen niet worden vergeten en zoo brengt dan de tweede week van den ondertrouw eerst „naober wieves-visites” van de bruidsburen en later dezelfde drukte van de naastwonenden bij het bruijomshuis. Heel wat koekjes, kommetjes koffie, „glaasjes met wat er in” en gemeubileerde boterhammen worden op deze wijze verschalkt alvorens het Vrijdag is en de brulfteneugers er op uit trekken om alle wederzijdsche familieleden uit te noodigen tot de eigenlijke bruiloft. In den regel luidt de Vriezenveensche invitatie-formule aldus:

„De jongelui verzoeken jullie morgen (Zaterdag)middag op 't inhuizen; morgenavond op de jongeluisbruiloft, Zondagmiddag op 't betrekken, Maandagmiddag op de naoberwieve- en Maandagavond op de Oudelui's bruiloft.”

Het is wel opmerkenswaard, dat in Vriezenveen de eervolle taak van „brulfteneugen” weggelegd is voor de ongetrouwde zusters van bruid en bruidegom, die bij ontstentenis vervangen worden door nichtjes, terwijl overal elders in het land onze Saksers mannelijke brulfteneugers met versierde „koezen” of „kodden” op stap gaan om de gasten te „verzoeken”. De Vriezenveensche vrouwelijke brulfteneugers vonden oudtijds haars gelijken in het schilderachtige Hindeloopen, waar de „omsisters”, gehuld in zware rouwmantels met over het hoofd geslagen „schorte” van deur tot deur een sterf-

geval aanzegden, iets wat elders op het platteland meestal wordt gedaan door „groeveneugers”, die met lange staven op de deuren der naobers kloppen om hen „ter groeveboan” te noodigen. Toch vinden wij ook in Deutschland hier en daar de taak van „Einladung zur Hochzeit” toegewezen aan „Brautjungfer”, terwijl in de omgeving van Hildesheim bruidsjonker en bruidsmeisje samen op één paard zittend, hun joyeusen rit maken langs de hoeven der tallooze gasten.

Wanneer wij lezen hoe elders reusachtige bruiloftsfeesten worden gehouden op het platteland, dan zullen Amsterdammers en Rotterdammers, Hagenaars en Utrechtenaren zeker niet vermoeden, dat ook ons eigen land — en met name de Geldersche en Overijselsche Achterhoeken — hun gemeenschaps-bruiflottsfeestijnen kennen. Af en toe maken de couranten er melding van, dat in het Winterswiijsche scholtenboerenland „brulften” gehouden worden, waarop 400—500 gasten den bruiloftsdisch alle eer bewijzen. In Tweekeloo werd voor den oorlog in Juni 1913 een boerenbruiloft gevierd, waarvoor niet minder dan 400 families werden „geneugd” en ik zelf mocht in Mei 1920 de grandiose „schinkenbroedlacht” meevieren, welke boer Dave te Geesteren bij Borculo heeft gegeven en waarop zeker een 1200 gasten aanwezig waren en culinair genoten van de ruim 1600 pond ham, welke bij die gelegenheid daar gesavoureerd is.

Het is dus een dikwiijs zeer omvangrijke taak, welke de brulfteneugers hebben te volbrengen! En daarbij dienen zij met groote omzichtigheid te werk te gaan, willen zij niet iemand vergeten of verkeerd neugen. Bekend is, hoe Immerman's scholteboer zijn geheele bruiloftsfeest in het water zag vallen, omdat naober Hölscher niet wilde komen, daar hij te laat was „geneugd”. Maar wij nemen aan dat de Vriezenveensche meiskes geen enkele fout tegen de strenge bruiloftsetiquette begaan hebben en dat dus het feest van „het inhuizen” op Zaterdagmiddag zijn gewone roezige verloop heeft.

De naaste naobermans trekken er met paard en wagen op uit om het huisraad van bruid en bruidegom naar de nieuwe woning te brengen. Zij zullen dus hun het feestelijk „heemgeleide” geven in een joyeusen en luidruchtigen feestrit. Nadat de paarden met roosjes en linten zijn getooid, gaat het in gestrekten draf naar het naastbijliggende huis van bruid of bruidegom. Aangekomen wordt er een groot gezelschap aangetroffen — allemaal jonge meiskes, die ook aan het rozenmaken hebben meeg geholpen. Voor dat het opladen der broedswagens begint, drinken de naobermans eerst een borrel, terwijl het jonkvolk rijkelijk koffie slurpt. Als dan eindelijk alle voorbereidingen voor het inhuizen zijn getroffen, laadt men op den eersten wagen strijk en zet de groote kast, waarop het beddegoed netjes wordt gelegd. De bruidegom heeft te zorgen voor het onderbed met de peluw en de bruid voor het bovenbed met de kussens en de deken.

De tweede broedswagen brengt zes stoelen naar het nieuwe huis, de derde het fornuis en de tafel en op den vierden laadt men onder veel kwinkslagen verschillende manden met kleeren en het verdere uitzet. Ten slotte krijgt iedere wagen nog zijn „kindervracht” terwijl de eigenlijke „inhuizers” er stapvoets naast wandelen, ieder met een huishoudelijk voorwerp in de hand. Zoo is het een bonte stoet van hulpvaardige „naobers”, die voorzichtig breekbare voorwerpen als vazen en lampekappen, de koffiepote en de melkkan veilig overbrengen, terwijl de pret-kraaiende kinderen, op de hoog-opgetaste broedwagens den folklorist vertellen, dat hij ook hier weer in contactmagie een vruchtbaarheidsgebruik te signaleeren heeft. Voorafgegaan door de brulfteneugers wordt er deze „inhuizing” besloten door de „broedkou”, welke door een broer van bruid of bruidegom geleid wordt, terwijl geheel achteraan — net als bij een Limburgschen overtrek op 16 Maart de halfer met zijn vrouw plegen te doen — bruid en bruidegom volgen.

Zoo trekt men in volle statie en onder groot bekijks van heel Vriezenveen langs de wel zeer lange dorpsstraat naar het nieuwe huis. Het eerste werk na aankomst is wel den „naoberman” door de brulfteneugers te verzoeken „de kast van den wagen te helpen”. Ook hier weer een inwijdingsrite, bekrachtigd door het gul-geschonken glaasje. Als dan het bed opgemaakt is en de klok aan den wand hangt, het bruidspaar dus reeds is „geïnstalleerd” (dat met vereende naoberkrachten in enkele uren wordt klaargespeeld) verschijnen reeds de eerste gasten voor de „jongelui's bruiloft”, waarop natuurlijk duchtig gezongen en gedronken, maar bovenal „gezageboerd” wordt, maar die toch tegen een uur of elf vrij rustig pleegt te verlopen. Zijn allen verdwenen, dan brengt de bruidegom ook zijn bruid huis toe, want pas den volgenden dag wordt er het huwelijk ingezegend.

Zondagmiddag zijn in het huis van den bruidegom weer alle familieleden, naobers en vrienden bijeen, die nu „antrekkeks” heeten en een eeregeleide geven op zijn wandeling naar het huis van de bruid. Ook daar is de groote kamer vol menschen en wanneer het nu kerktijd wordt, zien wij bruid en bruidegom, gevolgd door alle „antrekkeks” naar de kerk gaan, waar het huwelijk wordt ingezegend. Na de inzegening gaan bruid en bruidegom naar hun eigen huis. Maar eerst als des Maandagsmiddags de naoberwieve uit de nieuwe buurt onthaald zijn en wanneer daarna de oudelui's bruiloft is gehouden, kunnen laat in den avond de volgens aloude traditie in het huwelijk getreden Vriezenveensche gelukkige menschenkinderen tot elkaar zeggen: „Eindelijk alleen!”

De naam van „antrekkeks” voor de Vriezenveensche bruiloftsvrienden duidt mogelijk nog op de hulp, die zij bruid en bruidegom verleen en bij het aankleeden (antrekken) van hun trouwcostuum, dat

voor hem bestaat uit een gekleede jas met hoogen hoed en voor haar in een zwarte japon, trouwmutts en omslagdoek met zijden franje.

Het verkleeden van de bruid tijdens de bruiloft in wel drie, vier costuums, waarin ook een daemonen-werende handeling tē herkennen is, komt zeer verbreid in het buitenland voor, maar ik heb geen gegevens te mijner beschikking betrekking hebbend op het in eere houden van deze merkwaardige gewoonte binnen onze grenzen, al ben ik overtuigd, dat zulks eertijds en mogelijk ook heden ten dage plaats had of heeft. Het „statie-zitten” van het bruidje op de dorpen in de omgeving van Hoorn, dat deftig door een boodschapper werd aangezegd; het 17e eeuwse Amsterdamsche festijn van „het zitten om de kroon” en het vermaarde oud-Zaansche „Bruidje Ket”, wijzen met de ceremoniën van de „foarflechter” en het „witsnoer” in het oud-Hindelooper bruiloftsceremonieel reeds naar handelingen, waarbij de hulp van bruidsjuffers en speelgenooten moest ingeroepen worden.

Eveneens draagt men in Twente en den Gelderschen Achterhoek nog heugenis aan het eens ook in Holland en Groningen verbreide en ons thans wel zeer indiscreet toeschijnende gebruik van „de bruid ten bedde te dansen”. Ook hier weer aan het slot van het bruiloftsfeest een nog duidelijk te determineeren scheidings- en opnemingsrite, want zeer dikwijls gebeurde het, dat onder allerlei grappen de ongetrouwde gasten de bruid gevangen namen en dat er een heftig schijngevecht ontstond, waarbij veel glazen en flesschen kort en klein gesmeten werden, wat niet zoozeer het gevolg was van brooddronkenschap, dan wel van het in toepassing brengen der oer-oude spreuk: „scherven brengen geluk”. Dansende en zingende plachten de opgewonden gasten dan de bruid naar het nog maagdelijke bruidsbed te geleiden en in het Nederlandsch Volksliederenboek vindt de belangstellende lezer nog zulk een daarbij gezongen dansvoois onder den titel: „Een rondedans om de Bruydt te bedde te dansen”.

En eerst wanneer bruid en bruidegom ten aanschouwe van alle gasten onder één deken lagen, werd in menige streek het huwelijk als rechtsgeldig verklaard en in sommige Oldambtster huwelijkscontracten uit de 18e eeuw komt nog de in dit verband zeer opmerkelijke clausule voor „dat de wederzijds aangebrachte goederen na de eerste echte bijslapinge zullen wezen gemeen en half”. Ook in den huwelijksnacht laat men het bruidspaar als man en vrouw nog geen rust! In vele buitenlandsche gewesten wordt „charivari” gemaakt; in de Mark Brandenburg trekt onder lustig geblaas en geschetter van de dorpsmuziek het geheele gezelschap bruiloftsgasten in vroolijken optocht langs het echtelijk bed en wanneer mocht blijken, dat

de bruidegom vooraan ligt, wordt deze hardhandig naar den muurkant verlegd.

Eten en drinken, begieten met water en onder veel geschreeuw glazen stukschieten zijn weer de gewone begeleidingsverschijnselen. In het Westfaalsche Herford zet men met voorbedachten rade een met brandewijn dronken gemaakten haan in een mand onder het bruidsbed; ook in de omgeving van Soest, dus vlak aan de Nederlandsche grens, speelde de bruidshaan in den eersten huwelijksnacht een vruchtbaarheidsrol. Daar werd aan het bruidspaar in het huwelijksbed „trouw-wijn” geschonken en moesten zij gezamenlijk eten van den „trouwhaan”; in Warburg werd oudtijds door den magistraat aan jonge patricische bruiden een haantje van gekruid suikwerk vereerd. Daar zien wij dus reeds het present het karakter van symbool krijgen. Maar in de dorpen bij Dortmund kwamen de jongens in den bruidsnacht in het slaapvertrek, waar zij onder veel getier een kraaienden levenden haan lieten rondvliegen en eerst af-trokken, nadat zij de stellige belofte hadden ontvangen van een zeer ruime tractatie. En hetzelfde treffen wij ook aan onder de 18-eeuwsche Noordhollandsche bruiloftsgebruiken, waar slechts de belofte van „een vischmaal” het bruidspaar een rustigen na-nacht verzekerde!

Zijn deze zonderlinge gebruiken er klaarblijkelijk alle op gericht om de macht van booze geesten te neutraliseeren, nog veel vreemder wordt het naar onze opvattingen van beschaafden stadsmensch, wanneer wij lezen, dat men uit daemonenvrees de echtelijke gemeenschap nog dagen, ja soms weken na de huwelijksinzegening verschuift. En in het nog staag vasthouden aan deze uit voor-christelijke wereldreligie stammende gewoonten — ook in sommige streken van Nederland — blijkt weer overtuigend hoe moeilijk het is zelfs in een cultureel zoo hoogstaand land als het onze, eigen volk in zijn zeden en gewoonten te verstaan.

Ik deelde hierboven reeds mede, dat na afloop van de kerkelijke huwelijksinzegening de Vriezenveensche bruidegom en bruid naar hun eigen woning trokken om daar de bruiloftsfeestelijkheden verder voort te zetten. Maar het zou oudtijds ook hebben kunnen gebeuren, dat de bruid weer naar h       en de bruidegom naar zijn ouderlijk huis was gegaan, daar een dergelijke echtelijke scheiding van jonggehuwden ook heden ten dage nog hier en daar in zwang moet zijn. Ook Prof. Schrijnen wijst op dit belangrijke survival in de omstreken van Oldenzaal en Ootmarsum en ik hoorde er bij boer Masselink te Geesteren onder Tubbergen in Juni 1923 nog van gewagen. Den dag volgend op het huwelijk placht dan de jonge echtgenoot op het erf van den bruidsvader te verschijnen en beleefd te informeeren: „Is hier soms een vrouwspersoon aangekomen, die gisteren mijn vrouw

geworden is?" Dan kwam al dadelijk het bruidje toegesneld met den uitroep: „Hier ben ik al!" om nu voor goed met het huisraad naar de nieuwe woonstee te trekken.

In deze mystificatie zien we op Nederlandsch gebied een laatst overleefsel van Indo-Germaansch bruiloftsritueel. In het oude Indië zijn er stammen, waar het jonge paar de eerste drie nachten in strenge kuischheid naast elkaar doorbrengt, terwijl tusschen hen een met draden en doeken omwonden en met welriekende kruiden gezalfde staf ligt. Evenals hier en daar in den Noord-Oosthoek van ons Twente gewoonte was, slapen ook thans nog op de Rioekioe eilanden tusschen Japan en Formosa de jonggehuwden in den eersten nacht in hun eigen vertrek, streng gescheiden en mogen zij eerst gemeenschap hebben na den tweeden dag; bij de Tlinkit-Indianen mogen zij zich eerst vier weken later als man en vrouw beschouwen. Ook uit het oude Europa zouden tal van voorbeelden aan te voeren zijn uit de werken van Arnold van Gennep: „*Les rites de passage*", Paul Sartori: „*Sitte und Brauch*", Hans Bächtold: „*Die Gebräuche bei Verlobung und Hochzeit*", F. F. Kohl: „*Die Tiroler Bauernhochzeit*", Eichler: „*The customs of Mankind*", maar voor Nederland is dit studiegebied nog vrijwel onbewerkt. Al heeft men in Nederlandsch Oost-Indië wel degelijk volle aandacht geschonken aan het geestesleven der natuurvolkere van onzen kolonialen archipel, men schijnt er niet aan te denken, dat ook het Westersche moederland op het geloofsgebied van het dynamisme en het animisme in de ontwikkeling van godsdienstige ceremoniën en riten in zijn „ouderwetsche" zeden en gewoonten, volksvermaken en dorpsfeesten een materiaal heeft geconserveerd, dat na een zorgvuldige registratie waard is wetenschappelijk verwerkt te worden in folkloristisch-psychologische studiën.

Daar is bijv. die zeldzame handeling van de jonge Achterhoekse bruid om zich te verbergen! Immers lang niet altijd komt er de bruid zoo vlug te voorschijn als ik zoo even vertelde! In de omgeving van Geldersch Laren wordt de bruid nog steeds „opgeëischt" door den bruidegom met zijn helpers voor de niendeure! Als deze na veel heen en weer gepraat eindelijk open gaat, ontstaat er op de deel een spiegelgevecht tusschen de naobers van de bruid en die van den bruidegom, wat soms lang aanhoudt, maar besloten wordt met het eindelijk capituleeren van de bruidsnaobers, welke dan Jannao of Gaitdiene onder gezang, dans en snaaksche vroolijkheid aan den bruidegom overgeven! Men heeft in deze zonderlinge gebruiken, die mutatis mutandis in Oostelijk Nederland nog vrij algemeen in zwang zijn, laatste herinneringen meenen te zien aan den bruidroof en in vele symbolisch geachte handelingen heeft men rudimenten daarvan meenen te herkennen. De „bruidroof" en het „koop-

huwelijk" werden dankbare onderwerpen voor zeer uitvoerige wetenschappelijke verhandelingen met veel geleerdheidsvertoon, waarbij zich tal van oudheidvorschers op het door hen als alleen mogelijk geachte standpunt plaatsten, en met J. Kohler met bewonderenswaardige stelligheid als axioma aanvaardden, „das die Ehe ursprünglich Frauenraub war und zum Frauenkauf geworden ist, weiss jeder, der einmal ein Collegium vergleichender Rechtswissenschaft gehört hat!"

Tegenover „den deutschen Gelehrten-dünkel" stelden de Engelsche anthropologen en ethnographen hun in werken als J. G. Frazer's: „the golden Bough" zorgzaam verwerkt onzaglijk feitenmateriaal, en dat bracht tegenover het verouderde inzicht van het roof- en koop-ritueel, de scheidings- en opnemingsceremoniën, waarvoor ook de Franschman Arnold van Gennep in zijn reeds genoemd baan-brekend werk: „Les rites de Passage" een zeer gedocumenteerd en overtuigend pleidooi heeft gehouden.

Zonder nu eenzijdig alle huwelijksgebruiken daarvan te willen afleiden, moet worden erkend, dat zelfs de oogenschijnlijk meest sprekende getuigenissen voor de roof-huwelijk-theorie op zeer logische wijze teruggevoerd kunnen worden tot oude inwijdings- en scheidingsgebruiken. De verdediging van de bruidsnaobers op de deel der Larensche boerderijen accentueert deze scheiding heden ten dage in het ook nog in een in 1924 verschenen, (overigens folkloristisch zeer betrouwbaar), boekje van den heer G. Langeler, getiteld: „Beelden en Stemmen uit Geldersch Laren", als „bruidroof" gequalificeerde „halen der bruid". Zelfs het zeer demonstratieve weenen van de bruid bij het verlaten van het vaderlijk huis, het verbergen van de bruid; het onderschuiven van „de valsche bruid"; het lawaaimaken en schieten; het vechten en het met geweld zich van de bruid meester maken, zijn met tal van andere oogenschijnlijk alleen in betrekking tot een bruidroof staande gebruiken te determineren als scheidings-ritueel en als handelingen om booze geesten te verdrijven of te bezweren. Zonder ons te laten verleiden door de bewijsvoering der „Bruidroof"-school, of ons over te geven aan het apodictisch betoog van „Scheidings- en Inwijdings"-aanhangers, dienen wij objectief staand boven wetenschappelijk mode-gedoe en aprioristische systeem-bewijsvoeringen uit te gaan van de simpele feiten en deze waarheidsgetrouw tot in alle details te registreren. En ook deze arbeid is voor Nederland op folkloristisch gebied nog niet verricht!

De literatuur is uiterst poover en daarbij weinig betrouwbaar, omdat ze geleverd wordt door belangstellende dilettanten en ambitieuze leeken met een sterk ontwikkeld gevoel voor de locale geschiedenis en een zeer beperkt folkloristisch gezichtsveld. Het zou anders van onschatbare wetenschappelijke beteekenis zijn, wanneer in verschillende dorpen, waar oude bruiloftsgebruiken nog in zwang

zijn, deze — zuiver registreerend en niet beschouwend — werden opgeteekend. Bij het snelle wijzigen der landelijke toestanden bestaat ook in de achterhoeken en binnenlanden van onze nog minst gemoderniseerde gewesten het gevaar, dat Mr. Dr. Jan Willom Schneider in zijn „Voorwoord tot de eerste Twentsche volkskalender van 1924” zoo juist schetst: „Er bestaat gevaar, dat het rijke innerlijke wezen van dit volk effen gaat loopen als de katoen, die als sneeuw van de machines valt,dat wij 'n vlak, platgestreken, geschoren, geegaliseerd beschavingsvolkje worden!”

Dit gevaar is verre van denkbeeldig en daarom is het hoog tijd, dat wij op het gebied der gewestelijke zeden, gewoonten, gebruiken en vermaken-registratie dus op het terrein van het geestelijk cultuurbezit onzer plattelandsbevolking commissies krijgen in den geest als voor de Rijksmonumenten reeds bestaan. Naast een inventariseering van het stoffelijk bezit aan cultuurschatten, moet ook het snel en helaas dikwijls spoorloos verdwijnen van volkskundig belangrijke gebeurtenissen geboekstaafd worden! En het platenmateriaal van zulk een Rijks-Folklore-Bureau zou zeker aan belangrijkheid datgene van het tegenwoordige Rijksmonumentenbureau evenaren, terwijl het voor de nakomelingschap gegevens zou kunnen bevatten van onschatbare waarde. Het particulier initiatief heeft in deze richting reeds gewerkt in de stichting van een folkloristisch archief in het onder leiding van Prof. Kohlbrugge staande Utrechtsch Ethnologisch Instituut, maar de daar gevolgde werkmethode doet duidelijk het gemis aan een Rijksorganisatie gevoelen en dit is uit den aard der zaak slechts provisorisch en noodgedwongen weinig systematisch, daar men rechtstreeks afhankelijk is van een honderdtal „correspondenten”, die wel de belangstelling, maar niet de kennis hebben en bovendien de meeste gegevens uit de tweede of derde hand ontvangen. Wie bekend is met de schitterende organisaties op dit wetenschappelijk gebied in de Scandinavische landen, beseft eerst recht hoeveel Nederland thans mist en hoeveel materiaal elk jaar verloren gaat voor de studie der vaderlandsche volkskunde, die wel is waar bij ons nog in het allereerste stadium verkeert, maar die toch in de laatste tiental jaren steeds meer ernstige beoefenaren vindt en ook door vele hoogleeraren thans reeds als zuiver wetenschappelijk vak is aanvaard.

Maar samenvattende studiewerken kunnen eerst geschreven worden, wanneer zij steunen op een betrouwbaar detail-onderzoek en op voorloopige overzichtsartikelen, waarin synthetiseerend een verklaring van verschillende oogenschijnlijk zeer uiteenlopende feiten wordt gegeven in verband met hetgeen door buitenlandsche beoefenaars der folklore reeds aan het licht werd gebracht.

(Slot volgt).